

ORLAI GYÖRGYNÉ

AZ „ORSZÁGOS MAGYAR MŰSZAKI MÚZEUM“ BUDAPESTEN ÉS KASSÁN(1934-1944)

Több sikertelen próbálkozás, valamint évtizedek eredménytelen tanácskozásai, meddő tervezetései után fogott hozzá Lósy-Schmidt Ede a magyar műszaki tudományok történetének módszeres feldolgozásához és a műszaki emlékek gyűjtéséhez.

Lósy-Schmidt Ede (1879-1948) mérnök a MÁV hídvizsgáló osztályán állt alkalmazásban s közben a tekintélyes hírű Mérnök- és Építész-Egylet könyvtárát vezette. A tárgyak gyűjtését a lakásán kezdte meg, majd a Technikatörténeti Gyűjteménytár megalakulásával (1921) az Egylet védőszárnyai alatt folytatta. A gyarapodásról tételesen a MMÉE Közlönyének hasábjain számolt be.

A múzeum ügye szempontjából a döntő előrelépés akkor következett be, amikor a kereskedelemügyi kormányzat — széles körű kívánságnak engedve — 1934 őszén azzal bízta meg Lósy-Schmidt Edét, hogy a felállítandó műszaki múzeum számára helyet keressen és az előkészítő munkákat elvégezze.

1935 elejére összesen 10 helyiség állt a múzeum rendelkezésére a Déli vasútnak egykori igazgatósági és az ún. térfelügyelőségi épületében. Ez utóbbi, a *Bp., I. Mészáros u. 19. sz.* lett a múzeum törzsépülete.

Március 6-án jelentette be a rádió a múzeum megalakulását, melynek igazgatója Lósy-Schmidt Ede lett. A rákövetkező napokban és hetekben a hazai sajtó is tudósított az eseményről.

A múzeum célját részletesen ismertetve, Bornemissza Géza kereskedelemügyi miniszter 1935. április 3-án az egységes gyűjtés érdekében körlevélben fordult az érdekképviseletekhez és vállalatokhoz, hogy az ügy közérdekű voltát tekintve, a birtokukban lévő muzeális tárgyak és dokumentumok jegyzékét küldjék el az intézmény vezetőjének.

1936-37 telén az igazgató 26 helyiséget nyitott meg a szakközönség és az érdeklődők számára. További helyigénylése eredményeképpen összesen 50 helyiséghez jutott. A berendezést, az adminisztratív teendőktől a tudományos feldolgozásig egyedül végezte. A nagy térfogatú tárgyakat a Káplár, illetve a Fillér utcába, majd a MAV ácsudvarába szállította.

Az ajándékozott és megvételre felajánlott tárgyak Lósy-Schmidtet újabb és újabb helyigénylésre kényszerítették. 1937 végén már az egész térfelügyelőségi épületet kérte, de azt már nem kaphatta meg, mivel a Felvidék visszacsatolásakor a MAV-nak saját céljaira szüksége volt ezekre az épületekre is. Más hivatalok mellett a Műszaki Múzeumnak is felmondott, így 1939. május 1-jére az épületeket ki kellett üríteni.

A Műszaki Múzeumot Kunder Antal (a kereskedelemüggyel is megbízott) iparügyi miniszter egyidejűleg Kassára helyezte át azzal az indoklással, hogy a németek nagy múzeuma, a Deutsches Museum sem Berlinben, hanem Münchenben kapott állandó otthont, továbbá a

vidék kultúrszínvonalának emelése szempontjából is a kassai elhelyezést látja célszerűnek. Azonban a mérnöktársadalomnak és a műszaki érdekképviselőknek az volt az óhaja, hogy a múzeum továbbra is Budapesten maradjon. Lósy-Schmidt először szóban, majd 1939. január 28-án kelt írásos felterjesztésében fordult a miniszterhez, de minden erőfeszítése ellenére a döntés megmászhatatlannak bizonyult. Így helyet kellett keresnie Kassán.

Ott — több lehetőség közül — a régi pénzügyigazgatósági palotát kapta meg, a szintén Mészáros (ma Mäsierska) u. 31-ben. A múzeum áttelepítéséről az igazgató később a következőket írta: „Szomorú szívvel és tele aggodalommal a magyar műszaki művelődés nagy fáradsággal gyűjtött, több száz éves emlékeinek sorsa és jövője iránt indultam útnak 1939. május havában 13 drb 10 és 15 tonnás fedett vasúti teherkocsival, hiszen amikor Budapestről elindultam, még nem volt a kezemben a pénzügyminiszter engedélye, hogy a kassai pénzügyigazgatósági palotába beköltözhetem. Kassa város akkori polgármestere és akkori törvényhatósági főispánja sem akart a múzeumról hallani, mivel más terveik voltak ezzel az épülettel s ezért azt ajánlották nekem, hogy a múzeumnak más városban, esetleg Ungváron keressék helyet.“ Végül a beraktározás mégis megtörtént. Az épület rendkívül elhanyagolt állapotban volt, viszont a felújításra és tatarozásra fedezet nem állt rendelkezésre. Időközben a város a pénzügyi palota átengedése fejében felajánlotta II. Rákóczi Ferenc egykori lakóházát, de az épületet Lósy-Schmidt múzeum céljára alkalmatlannak találta. (Ma ebben van a Szlovák Technikai Múzeum.)

Végül, Varga József miniszter közbelépésére, 1940 áprilisában a város megkapta a pénzügyi palotát, s helyette a volt csehszlovák vasútigazgatóság épületének egy részét engedte át a múzeumnak. Itt először egy 15 lépcsőfokos kapubejáratot kellett építeni és a múzeumnak fenntartott épületrészt megfelelően elfalazni. (Az egész épületet ma a szlovák vasútigazgatóság foglalja el.)

S közben, míg az átépítési munkák folytak, Pesten 1940. szeptember 1-jére elkészült a Szt Domonkos (ma Cházár András) u. 19-ben a „Központi iroda és gyűjtőhely“.

Ezzel egyidőben Kassán Lósy-Schmidt kifestette a múzeum belső helyiségeit és hozzákezdett a berendezési feladatok elvégzéséhez. Asztalos-, lakatos-, politúrozó és szobrászműhelyek létesültek. A munkálatokkal 1943. októberére készült el.

A Felvidéki Újság híradása szerint Lósy-Schmidt a múzeum megnyitását 1943 szeptemberében még a következő év tavaszára tervezte, de az végül, Kassa visszacsatolásának 5. évfordulójára rendezett nagyszabású ünnepségsorozat keretében nyílt meg 1943. november 11-én de. 1/2 12-kor, a Dohány (ma Stojarska) u. 2-ben.

A szőnyegekkel díszített és gyönyörűen kivilágított épület kapujában két városi hajdú állt őrséget, teremőrök serege irányította a közönséget. Az ünnepélyes megnyitón résztvett Bornemissza Géza iparügyi miniszter is. A kapun belépve a látogató figyelme egy hatalmas márványtáblára terelődött. Felirata:

„ORSZÁGOS MAGYAR MŰSZAKI MÚZEUM
A MAGYAR NEMZET
TECHNIKAI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYOS
VALAMINT IPARI EMLÉKEINEK
GYŰJTEMÉNYE
ALAPÍTÁSÁNAK ÉVE: 1934“

Alatta Szt Gellért latin nyelvű mondása 1030-ból: „Nisi enim esset ars, laborem quis posset tolerare?“ Szabad fordításban: Technika nélkül, vajon ki tudná a munka fáradalmait elviselni? A tábla felett címer, alul a Lánchíd korlátjának egy darabja. A falakat XVII-XVIII. századbeli vasműves tárgyak díszítették.

Az alagsorban voltak elhelyezve a gépészeti, villamossági, közlekedési, valamint a repülő- és gáztechnikai osztályok;

a magas földszinten a matematikai, a XVIII. századi magyar műszaki tevékenység és a műszaki oktatás történeti fejlődésének emlékei, valamint a bányászati, malomipari és a mezőgazdasági iparok osztályai;

az I. emeleten a fizika, világítási, kémiai, valamint az írógépek, vízvezetékek és mérőeszközök osztályai;

a II. emeleten a vízepítés, hídépítés, hajózás és az erdészet, valamint a szövő-fonóipar, varrógépek s a kerámia osztályai;

a III. emeleten a magyar építőművészet osztálya volt látható.

Az utolsó ismert adat szerint az igazgató összesen 75 helyiséget rendezett be a technikatörténet szinte minden területéről.

*

A háború után Kassán, 1947-ben alakult meg a Kelet-Szlovákiai Múzeum, amely később a Technikai Múzeum nevet vette fel. Befejezésül ezen intézmény 1968-ban kiadott évkönyvéből idézek fordításban, melyben az Országos Magyar Műszaki Múzeumot értékeli. A gyűjtemény nagyságáról az eredeti katalógussal való egyeztetés során így ír: „A muzeológiai osztályozás szerint 3421 tárgyat tartottak nyilván. Sokat közülük a mai napig sem sikerült megtalálni és azonosítani. A nyilvántartásban 1867 kétdimenziós tárgy volt (könyvek, okmányok, térképek stb.), 1514 háromdimenziós tárgyat tartottak nyilván [...]“

Lósy-Schmidt Edéről a következő olvasható ugyanott: „Fáradhatatlanul dolgozott a műszaki múzeum létrehozásán [...]. Mint kitűnő mérnök, történész és muzeológus egész lényével az ő saját(os) felfogása szerinti múzeum koncepcióján és kialakításán munkálkodott. Nem az ő hibája volt, hogy még életében megváltozott a társadalmi viszonyok fejlődésének iránya, és gyökeresen meg kellett változtatni mindent, ami egész élete munkájának tartalmát alkotta.“